

Digitalizacija kulturne baštine u Republici Hrvatskoj: od trenutne situacije prema nacionalnoj strategiji

Dunja Seiter-Šverko/Lana Križaj
Uprava za kulturni razvoj i kulturnu politiku
Ministarstvo kulture

1. Uvod

Sve veća primjena informacijsko-komunikacijskih tehnologija u svim segmentima ljudskog djelovanja svakim danom bitno utječe na opća društvena kretanja i mijenja karakter suvremenog društva. Unazad nekog vremena bili smo skloni suvremeno društvo nazivati informacijskim, baš zbog tog olakšanog pristupa i protoka informacija, kojemu je pridonijela i kojega je omogućila suvremena tehnologija. No, kontekstualnim povezivanjem tih informacija, izgradnjom sustava vrednovanja tih informacija i stvaranjem novih saznanja, na putu smo transformacije tog tzv. informacijskog društva u društvo znanja.

Na temelju tih spoznaja, a u suglasju s relevantnim međunarodnim dokumentima, ponajprije s preporukama Europske unije iz programa e-Europe 2005, Hrvatska je Vlada osmislila i usvojila Program e-Hrvatska, koji obuhvaća njene napore da hrvatsko društvo transformira u informacijsko, a potom i društvo znanja.

Tim je programom dakako obuhvaćena i kultura, na čijem se području predviđa razvoj informacijske i komunikacijske infrastrukture, no istovremeno i stvaranje „visokokvalitetnih digitaliziranih kulturnih i nacionalnih sadržaja na temelju materijala iz knjižnica, muzeja, galerija i arhiva“.

Pravni okvir za razvoj informacijskog društva određen je:

- Zakonom o elektroničkom potpisu (NN 10/02),
- Pravilnikom o evidenciji davatelja usluga certificiranja elektroničkih potpisa (NN 54/02),
- Pravilnikom o registru davatelja usluga certificiranja elektroničkih potpisa koji izdaju kvalificirane certifikate (NN 54/02),
- Pravilnikom o mjerama i postupcima uporabe i zaštite elektroničkog potpisa i naprednog elektroničkog potpisa, sredstava za izradu elektroničkog potpisa, naprednog elektroničkog potpisa i sustava certificiranja i obveznog osiguranja davatelja usluga izdavanja kvalificiranih certifikata (NN 54/02),
- Pravilnikom o tehničkim pravilima i uvjetima povezivanja sustava certificiranja elektroničkih potpisa (NN 89/02),
- Zakonom o elektroničkoj trgovini (NN 173/03),
- Zakonom o telekomunikacijama (NN 122/03),
- Pravilnikom o adresiranju i numeriranju u javnim telekomunikacijama i plaćanju naknade (NN 177/03),
- Pravilnikom o pristupu mreži i međusobnom povezivanju (NN 185/03),
- Pravilnikom o namjeni radiofrekvencijskog spektra (NN 193/03),
- Pravilnikom o koncesijama i dozvolama za obavljanje telekomunikacijskih usluga (NN 49/04),
- Pravilnikom o plaćanju naknade za obavljanje telekomunikacijskih usluga i djelatnosti (NN 26/05 i NN 57/04),
- Pravilnikom o plaćanju naknade za dodjelu i uporabu radijskih frekvencija (NN 49/04 i NN 57/04)
- Zakonom o elektroničkim medijima (NN 122/03),
- Zakonom o elektroničkoj ispravi (NN 150/05);

skupinom tehničkih pravnih propisa:

- Zakonom o normizaciji (NN163/03),
- Zakonom o tehničkim zahtjevima za proizvode i ocjeni sukladnosti (NN 158/03),
- Zakonom o akreditaciji (NN 158/03),
- Zakonom o općoj sigurnosti proizvoda (NN 158/03);

zakonima o pravima intelektualnog vlasništva:

- Zakonom o autorskom i srodnim pravima (NN 167/03),
- Zakonom o patentu (NN 173/03),
- Zakonom o žigu (NN 173/03),
- Zakonom o industrijskom dizajnu (173/03),
- Zakonom o oznakama zemljopisnog podrijetla i oznakama izvornosti proizvoda i usluga (NN 173/03)
- Zakonom o zaštiti topografija poluvodičkih proizvoda (NN 173/03);

pravom na zaštitu osobnih podataka:

- Zakonom o zaštiti osobnih podataka (NN 103/03);

te pravom na pristup informacijama:

- Zakonom o pravu na pristup informacijama (NN 172/03).

Uz ove zakone neki aspekti informacijskog društva pokriveni su i Zakonom o arhivskom gradivu i arhivima (NN 105/97), Zakonom o medijima (NN 59/04) i Zakonom o zaštiti potrošača (NN 96/03).

Kako bismo što preglednije ocrtali trenutnu situaciju na području digitalizacije kulturne baštine u Hrvatskoj, moramo razlikovati četiri (4) osnovne baštinske djelatnosti: knjižničnu, arhivsku, muzejsku i konzervatorsko-restauratorsku.

Sve se one bave prikupljanjem, obrađivanjem, istraživanjem, pohranjivanjem, zaštitom i komuniciranjem naslijeđenog iskustva i imaju isti zajednički nazivnik – baštinu. Također se i polja njihova djelovanja preklapaju i u praktičnom smislu, jer se, primjerice, Zakonom o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara (N.N. 69/1999.) štite i arhivska građa, stare i rijetke knjige, te muzejski predmeti. U današnjem informacijskom okruženju, svi su oni proizvođači „digitalne“ baštine i digitalnih kulturnih sadržaja.

Ono što ih razlikuje u praksi, ne misleći pri tom u ovom trenutku na sve posebnosti svake od navedenih djelatnosti i predmete njihova bavljenja, jest njihova pozicija u državoupravnim okvirima.

Zato ćemo ovdje izložiti pojedinačno svaku od djelatnosti i pokušati ukratko oslikati stanje s obzirom na digitalizaciju kulturne baštine u svakoj od njih.

2. Trenutno stanje

2.1. Knjižnična djelatnost

Nadležno državno tijelo za narodne knjižnice u RH jest Ministarstvo kulture, dok je za školske, sveučilišne i znanstvene knjižnice nadležno Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa.

Središnja knjižnica hrvatskog knjižničkog sustava jest Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu.

U skladu sa zakonom o knjižnicama, pri Ministarstvu kulture, kao stručno i savjetodavno tijelo djeluje Hrvatsko knjižnično vijeće, čiji je temeljni zadatak unapređivanje knjižničarstva i razvitak hrvatskog knjižničkog sustava. Članove Hrvatskog knjižničkog vijeća imenuje ministar kulture, ministar znanosti, prosvjete i športa, Rektorski zbor visokih učilišta Republike Hrvatske, te Hrvatsko knjižnično vijeće.

Od projekata na nacionalnoj razini, u segmentu informatizacije knjižnične djelatnosti, vodeći je svakako **Program kooperativne katalogizacije**, čiji je nositelj NSK. Radi se o Skupnom katalogu knjižnica umreženih u knjižnično-informacijski sustav **CROLIST**, na kojem je rad započeo 1999. godine preuzimanjem zapisa iz kataloga NSK-a u lokalne kataloge knjižnica-članica. Danas su programom umrežene 43 knjižnice, bez obzira na njihovu vrstu (nacionalna, sveučilišne, narodne, specijalne), od kojih su 33 aktivne članice, dakle, sudjeluju u stvaranju Skupnog kataloga, dok je preostalih 10 članica pasivno, što znači da one samo preuzimaju zapise iz Skupnog kataloga, ali ne sudjeluju u njegovom stvaranju.

Što se tiče baš same digitalizacije knjižnične građe, treba reći da, iako je hrvatskom Strategijom kulturnog razvitka u 21. st. kao jedan od ciljeva postavljeno i donošenje nacionalnog plana

digitalizacije knjižnične građe, te njegova koordinacija s digitalizacijom analogne kulturne baštine, a osobito muzejske i arhivske građe, takav nacionalni plan još nije izrađen.

To dakako ne znači da u Hrvatskoj projekata digitalizacije knjižnične građe nije bilo i da ona nisu stečena stanovita iskustva i postignuti nezanemarivi rezultati na tom području, ali su se svi to projekti razvijali odvojeno, bez međusobne koordinacije i različitim metodama, te često bez međusobnih saznanja o postojanju takvih projekata.

Iz tog je razloga Ministarstvo kulture početkom ove godine provelo anketu među narodnim knjižnicama o kojima skrbi, vezano uz digitalizaciju njihove građe. Iz dobivenih odgovora od matičnih službi županijskih narodnih knjižnica, razvidno je da većina knjižnica zasad nije pristupila postupcima digitalizacije, ali ih je isto tako većina iskazala želju i namjeru da to učine. Kao glavne razloge zbog kojih se do sada nisu odlučile na takve korake, glavnina knjižnica ističe:

- nedostatak opreme za potrebe digitalizacije vrijedne građe,
- nedostatak financijskih sredstava,
- nedostatak stručnih djelatnika,
- neosposobljenost knjižničara za procese digitalizacije i needuciranost po pitanju svih aspekata toga posla,
- potreba za nacionalnom strategijom digitalizacije vrijedne građe, te jedinstven stav NSK i preporuka što digitalizirati.

Dio knjižnica koji je započeo projekte digitalizacije, sustavno je te projekte pripremio i provodi ih profesionalno, pa ih spomenimo:

1. **Gradska knjižnica Slavonski Brod** započela je s digitalizacijom građe u sklopu pilot – projekta oblikovanja vlastite digitalne zavičajne zbirke. Pri tome koristi Greenstone Digital Library (<http://greenstone.org>.) računalni program kao sveobuhvatni sustav za izgradnju i prezentaciju digitalnih zbirki.
2. **Narodna knjižnica «Petar Preradović» Bjelovar** digitalizirala je temu Petar Preradović i njegovo djelo (životopis, bibliografija, izbor iz djela, suvremenici, uglazbljene pjesme s mogućnošću slušanja) te ju postavila na web stranice knjižnice. U planu je djelomična digitalizacija Kataloga zavičajne zbirke.
3. **Gradska knjižnica u Virovitici** mikrofilmirala je Virovitičke novine od 1880. g. do 1930. g. , a trenutno je u poslovanju prijenosa mikrofilma u digitalni oblik.
4. Na području Vukovarsko – srijemske županije do sada nema digitalizirane knjižnične građe, ali je **Društvo knjižničara Slavonije i Baranje** dobilo sponzorstvo HT – a u iznosu od 8 000,00 za digitalizaciju zavičajne građe.
5. U Splitsko – dalmatinskoj županiji u tijeku su početne radnje i pripreme za digitalizaciju u **Gradskoj knjižnici Split**, a ostale knjižnice u županiji nisu ulazile u postupak digitalizacije.
6. **Gradska knjižnica «Ivan Goran Kovačić»** digitalizirala je : - Grad Karlovac i njegova okolica, fotomonografija Hinka Krapeka iz 1889. g., Tri siela narodne čitaonice karlovačke, rukopis s fotografijama iz 1864. g., a planira se u 2005. g. digitalizirati još tri jedinice vrijedne građe.
7. U Međimurskoj županiji, u knjižnici **«Nikola Zrinski», Čakovec** digitalizirano je nekoliko naslova iz hrvatske književnosti, nekoliko razglednica grada Čakovca te dio zavičajne zbirke. U planu je digitalizacija dva lokalna lista.
8. **Gradska knjižnica «Franjo Marković»** u Križevcima digitalizirala je dijelove zavičajne zbirke Crisiensia, a **Knjižnica i čitaonica «Fran Galović»** započela je s digitalizacijom odabranih primjeraka iz svoje zbirke starih razglednica (dio zavičajne zbirke Capronsensis).
9. U Varaždinskoj županiji jedino je **Gradska knjižnica i čitaonica „Metel Ožegović“** započela digitalizaciju dijela zavičajne zbirke. Presnimljene su Varaždinske novosti od 1929. g. do 1941.

g. kao i Varaždinske vijesti od 1945. g. do 1961. g. Knjižnica u **Ludbregu «Mladen Kerstner»** ima u planu digitalizaciju vlastitih izdanja.

10. **Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek** zajedno s Filmotekom d.o.o. pokrenula je projekt „Digitalna knjižnica Osijek“, s ciljem oblikovanja i izgradnje modela digitalne knjižnice u dijelu zbirke digitalnih objekata lokalne baštinske knjižnične i druge građe.
11. U **Krapinsko-zagorskoj i Zagrebačkoj županiji** niti jedna knjižnica nije pristupila digitalizaciji vrijedne građe, ali su Knjižnice grada Zagreba kao matična knjižnica za ove županije (uključivo i Grad Zagreb) pristupile izradi cjelovitog projekta moguće digitalizacije građe te u svom dopisu navode mogućnost da se takav projekt može uklopiti u jedinstveni projekt digitalizacije građe u hrvatskim knjižnicama. Također su izradili projekt za stvaranje programske podrške za stvaranje baze digitaliziranih dokumenata te za njihovo pregledavanje.

Također treba reći da NSK već godinama radi na digitalizaciji svojih fondova te da sustavno digitalizira najvrjedniju rukopisnu i knjižnu građu. Također je planu sustavna obrada svih ostavština, počevši od Adama Baltazara Krčelića pa sve do Mate Ujevića, uz pomoć programa Kalliope, a u tijeku je i izrada projekta „Hrvatska baština“ u suradnji s Hrvatskim državnim arhivom i Muzejsko-dokumentacijskim centrom.

Od vrijednijih projekata digitalizacije spomenimo i prve sustavne web-stranice o hrvatskom pjesniku Silviju Strahimiru Kranjčeviću, kao zajednički projekt CARnet-a (Hrvatska akademska i istraživačka mreža) i niza drugih institucija koje čuvaju dijelove njegove ostavštine (HAZU, NSK i Muzej književnosti i pozorišne umjetnosti BiH), a koja je ovim projektom ujedinjena na web-stranicama (<http://www.sskranjcevic.hr/>).

U okviru knjižnične djelatnosti, a vezano uz teme informacijskih sustava i usluga u digitalnom okruženju, u Hrvatskoj se, počevši od 2000. g., već tradicionalno održava godišnja međunarodna konferencija **LIDA** (Libraries in the Digital Age).

2.2. Muzejska djelatnost

Muzejska je djelatnost u Hrvatskoj regulirana opsežnom legislativom, no po pitanju razmatrane teme ključni dokument jest Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja muzejske dokumentacije o muzejskoj građi ([NN 108/02](#)).

Sukladno s odredbama tog pravilnika, te poštujući međunarodne smjernice i standarde, razvijen je **Integrirani muzejski informacijski sustav M++**, kao cjelovito muzejsko informacijsko-dokumentacijsko rješenje koje omogućuje jednostavnu i pouzdanu računalnu obradu muzejske dokumentacije.

Njegovu primjenu u muzejima preporučaju i podržavaju Muzejsko-dokumentacijski centar, kao središnja ustanova za unapređivanje muzejske djelatnosti u Hrvatskoj i Ministarstvo kulture, a s namjerom ujednačenog i standardizarnog pristupa dokumentiranju muzejskih predmeta.

Jednako tako, s ciljem sustavnog predstavljanja muzeja kao vrijednoga i još uvijek širokoj javnosti nedovoljno poznatog dijela hrvatske kulturne baštine, MDC je 1996. g. pokrenuo projekt **Muzeji Hrvatske na internetu**. Zamišljen je kao vodič kroz muzeje, njihove zbirke i najreprezentativniju građu. Muzeji iz svih dijelova Hrvatske, od onih s raznorodnom građom važnom za određenu regiju ili grad, do specijaliziranih muzeja koji vezanih za specifičnu disciplinu ili osobu predstavljaju se općim podacima, poviješću institucije, djelatnostima, opisom zbirki te izborom muzejskih predmeta.

2.3. Arhivska djelatnost

Arhivska djelatnost u Hrvatskoj u nadležnosti je Ministarstva kulture koje obavlja upravni nadzor nad arhivima. Pri Ministarstvu kulture djeluje Hrvatsko arhivsko vijeće, kao savjetodavno tijelo ministra kulture, koje daje i prijedlog o financiranju arhivske djelatnosti. Matičnu funkciju arhivske djelatnosti, stručne poslove i nadzor obavlja Hrvatski državni arhiv.

Stoga je 1998. Hrvatski državni arhiv pokrenuo projekt izgradnje jedinstvenog informacijskog sustava ArhIS, za opis, upravljanje i nadzor nad arhivskim gradivom. Sustav je usklađen s međunarodnim standardima **ISAD(G)** za opis arhivskog gradiva i **ISAAR(CPF)** za normirani zpis za pravne i fizičke osobe, te obitelji

2.4. Konzervatorsko-restauratorska djelatnost

Od 1998. g. Hrvatski restauratorski zavod radi na uspostavi informacijskog sustava BREUH, odnosno Baze restauratorski evidentiranih umjetnina Hrvatske.

S druge strane, Ministarstvo kulture započelo je 2002. godine rad na izgradnji jedinstvenog informacijskog sustava kulturne baštine "Teuta", čija je osnovna namjera osigurati bazu znanja neophodnu za rad na zaštiti i očuvanju kulturne baštine.

Ova dva informacijska sustava razvijala su se odvojeno, ponajprije za upotrebu na lokalnim računalnim mrežama svake od institucija, ali s mogućnošću međusobne razmjene podataka, te, u perspektivi da vremenom prerastu u interoperabilne, web-orijentirane sustave. U tu je svrhu tijekom ove godine započeo razvoj web-orijentirane platforme temeljene na XML standardima, na kojoj će se ubuduće razvijati oba sustava, a ujedno i postati dostupni za javnu upotrebu putem interneta.

S obzirom da su tijekom rada na ISKB-u Teuta stečena i stanovita iskustva na području digitalizacije dokumentacijskih fondova, ukratko ću vam prikazati taj sustav.

Njegova svrha je trojaka: prva i osnovna namjera je pružiti uvid u cjeloviti spomenički fond RH; druga je stvaranje «baze znanja» neophodne za rad na zaštiti kulturne baštine u smislu pružanja uvida u razinu dokumentiranosti spomenika i u postojeću dokumentaciju o spomeniku; a treća je zaštita kulturne baštine u njenom najizravnijem smislu, jer je digitizacija dokumentacijskih zbirki, koje su i same po sebi kulturno dobro, najučinkovitiji oblik njihove zaštite.

Okosnicu sustava čini Središnji inventar kulturne baštine RH, a sustavom su obuhvaćene i dokumentacijske zbirke s područja kulturne baštine (fototeka, fotoCDteka, planoteka, mikroteka, hemeroteka, središnji arhiv), Registar kulturnih dobara RH, prijedlozi programa zaštitnih radova na spomenicima kulture, adresar osoba i ustanova relevantnih za zaštitu kulturne baštine, te cijeli niz pomoćnih datoteka, neophodnih za funkcioniranje službe zaštite spomenika kulture.

Sustav je usklađen s europskim standardima (preporuke i smjernice Vijeća Europe, ISO standardi), kako u smislu sadržaja i strukture podataka, tako i u smislu tehničke platforme na kojoj je sustav razvijen, čime su ostvareni preduvjeti za brzu i laku razmjenu podataka sa srodnim ustanovama u Hrvatskoj (ponajprije s Hrvatskim restauratorskim zavodom), ali i na širem, međunarodnom planu.

3. Zaključak: Prema nacionalnoj strategiji

Unatoč ovako divergentnoj slici na području digitalizacije u pojedinim baštinskim djelatnostima, treba reći da je vrlo rano, već 1997., hrvatska stručna baštinska zajednica prepoznala potrebu za koordiniranom akcijom vodećih baštinskih djelatnosti, te pokrenula niz seminara pod nazivom **Arhivi, knjižnice, muzeji – mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture**.

Narednih godina tim se djelatnostima pridružila i četvrta baštinska djelatnost – konzervatorsko-restauratorska. Otada je organizirano osam seminara, s ciljem istraživanja, prezentiranja i diskutiranja cijelog niza praktičnih i teoretskih pitanja pred kojima se nalaze sudionici svih baštinskih djelatnosti, težeći razvoju što kavitlenijih servisa unutar svojih djelatnosti, no imajući u vidu zadaće koje pred njih postavlja suvremeno informacijsko okruženje, pa tako i što lakši i brži pristup krajnjeg korisnika informacijama, bez obzira iz koje su djelatnosti one izvorno potekle.

Imajući u vidu ovdje prikazano stanje, te napore stručne zajednice da poradi na nužnom povezivanju svih baštinskih struka u virtualnom okruženju, Ministarstvo kulture je 2004. g. pokrenulo inicijativu za osnivanjem radne grupe za digitalizaciju arhivske, muzejske i knjižnične građe, te je u lipnju 2005. ministar kulture imenovao njene članove.

Zadaća je radne skupine da u 2005. godini izradi prijedlog nacionalnog programa digitalizacije AKM građe, u okviru već postojećih, ali i planiranih, zakonskih i strateških okvira za digitalizaciju kulturne baštine i strateških dokumenata za koordinaciju digitalizacije kulturne baštine u Europi.

Radna skupina sastavljena je od stručnjaka iz arhivske, muzejske i knjižnične djelatnosti, koji su dosad izradili prvu verziju Prijedloga, u kojem se kao ključna pitanja prepoznata sljedeća:

- kako stvarati/potaknuti stvarnije kvalitetnog digitalnog sadržaja,
- kako stvarati/potaknuti stvarnije kvalitetnih usluga na temelju digitaliziranog sadržaja,
- kako osigurati dugoročnu zaštitu i iskoristivost digitaliziranog i drugog digitalnog sadržaja,
- kako unaprijediti resurse, institucionalne sposobnosti, razmjenu iskustva i znanja.

Na temelju ove prve verzije dokumenta, Radna grupa svoje je zadatke prepoznala u tri aspekta djelovanja:

- Radu na dokumentu strategije odnosno *Nacionalnom programu digitalizacije* kao temeljnom prvom produktu,
- Radu na *Nacionalnom projektu digitalizacije* kao drugoj fazi rada Radne grupe,
- Radu na izradi portala radnog naziva "Hrvatska baština" koji će, u trećoj fazi, biti rezultat Nacionalnog projekta.

Zaključno treba reći da je Hrvatska spremna i na međunarodnu suradnju kako na drugim područjima, tako i na polju digitalizacije kulturne baštine. Razmjenom iskustava i znanja moguće je znatno olakšati i ubrzati procese koji nam svima predstoje, ukoliko želimo odgovoriti na sve izazove koje pred nas postavlja suvremeno društvo. Stoga se Hrvatska uključila u razne međunarodne projekte na tom i bliskim područjima, pa tako aktivno sudjeluje u izradi digitalne Kulturne karte Podunavlja, u okviru Radne zajednice Podunavskih zemalja; članica je mreže HEREIN – European Heritage Network Vijeća Europe, u okviru koje se također raspravljaju pitanja digitalizacije; ima svojeg predstavnika u projektu CALIMERA, te nizu srodnih projekta.

Hrvatska je također sudjelovala na Regionalnom sastanku zemalja JI Europe na temu digitalizacije kulturne baštine, održanom u Ohridu u ožujku 2005. g., u organizaciji makedonskog Ministarstva kulture i UNESCO-vog ureda u Veneciji. Kao rezultat tog sastanka izrađen je nacrt Preporuke za koordinaciju digitalizacije kulturne baštine u JI Europi, pa vjerujemo da naši napori kako na nacionalnoj tako i na regionalnoj, pa i široj europskoj razini neće ostati bez rezultata.